

Institut trestu v evropském právním prostředí – vybrané otázky

Věra Kalvodová*

I. Úvodem

Trestní právo tradičně bylo a dodnes je především právem vnitrostátním,¹ neboť pravomoc státu kriminalizovat určitá jednání a trestat trestné činy spáchané na jeho území či jeho občany v cizině představuje jeden z klíčových atributů státní suverenity.² Kmec v této souvislosti v rámci úvah o možnosti vytvoření evropského trestního práva poukazuje na tradiční chápání trestního práva jako součásti „tvrdého jádra“ státní suverenity,³ aniž ovšem je zastáncem „lpění na tradičním konceptu suverénních národních států“ a uvedené chápání trestního práva vnímá spíše jako překážku vytvoření evropského trestního práva.⁴

Nespornou skutečností ovšem je, že v trestním právu jednotlivých států se odrážejí rozdílné morální, náboženské a kulturní odlišnosti, stejně jako ekonomické, politické a sociální zvláštnosti, vycházející z tradic té které země.⁵ Proto podle našeho názoru i v procesu ev-

ropské integrace a s ním spojené europeizace národního práva zůstává trestní právo i nadále právním odvětvím, které si musí zachovat značnou míru samostatnosti a specifčnosti v jednotlivých členských státech Evropské unie.⁶

Proces europeizace nicméně ve stále větší míře oblast trestního práva zasahuje. Samotný *pojem europeizace* je přitom v odborné literatuře definován různým způsobem. Podle Kmece je možno europeizaci trestního práva definovat jako proces harmonizace vnitrostátních trestněprávních norem evropských zemí s tím, že takové sblížování je zde výsledkem společné činnosti aktérů (evropských zemí), a to ať již je přímo účelem takové činnosti (europeizace přímá) či pouze jakýmsi jejím vedlejším produktem (europeizace nepřímá).⁷ Podle Tomáška vědecká definice procesu europeizace trestního práva není zatím k dispozici. Lze přesto dovodit, že tímto procesem rozumíme soubor evropských trestněprávních standardů (hmotněprávních, procesněprávních a vezeňských), které sdílejí státy Evropské unie s cílem lépe čelit náporu trestné činnosti všeobecně a organizovaného zločinu zvláště.⁸ Šturma hovoří o evropeizaci trestního práva jakožto procesu postupného a stále hlubšího ovlivňování trestního práva členských států EU normami komunitárního práva (ES) a unijního práva (EU). Proces evropeizace trestního práva podle něj pak spočívá na třech východiscích, tj. 1) mezinárodní (mezistátní) spolupráci v trestních věcech, 2) ochraně základních práv a svobod a 3) evropském právu.⁹ Pikna charakterizuje europeizaci trestního práva jakou součást (jednosměrného) procesu sblížování práva (*aproxima-*

* Doc. JUDr. Věra Kalvodová, Ph.D., Katedra trestního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno.

¹ Šturma, P.: Trestní právo vnitrostátní, mezinárodní právo trestní, trestní právo mezinárodní, evropské trestní právo in Kratochvíl, V. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 61.

² Srov. Šturma, P.: Trestní právo vnitrostátní, mezinárodní právo trestní, trestní právo mezinárodní, evropské trestní právo in Kratochvíl, V. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 61, dále k tomu např. Tomášek, T. a kol.: Evropeizace trestního práva, Linde Praha, a.s., 2009, s. 13, k problematice státní suverenity ve vztahu k trestnímu právu viz Fenyk, J., Kloučková, S.: Mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech. 2. aktualizované a doplněné vydání. Linde Praha, a. s., 2005, s. 13 a násl.

³ Kmec, J.: Evropské trestní právo. Mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského trestního práva. 1. vydání: Praha: C. H. Beck, 2006, s. 186.

⁴ Kmec, J.: Evropské trestní právo. Mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského trestního práva. 1. vydání: Praha: C. H. Beck, 2006, s. 186 a násl.

⁵ Srov. Šturma, P.: Trestní právo vnitrostátní, mezinárodní právo trestní, trestní právo mezinárodní, evropské trestní právo in Kratochvíl, V. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 61, Kalvodová V.: Sankční systém trestního práva v evropském prostředí: In: Machalová, T. (ed.) K odkazu Jaroslava Kallaba. Právně-filosofická východiska trestní politi-

ky v procesu evropské integrace. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2007, s. 239.

⁶ Kalvodová V.: Sankční systém trestního práva v evropském prostředí: In: Machalová, T. (ed.) K odkazu Jaroslava Kallaba. Právně-filosofická východiska trestní politiky v procesu evropské integrace. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2007, s. 239.

⁷ Kmec, J.: Evropské trestní právo. Mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského trestního práva. 1. vydání: Praha: C. H. Beck, 2006, s. 10.

⁸ Tomášek, M.: Tomášek, T. a kol.: Evropeizace trestního práva, Linde Praha, a.s., 2009, s. 13.

⁹ Šturma, P.: Trestní právo vnitrostátní, mezinárodní právo trestní, trestní právo mezinárodní, evropské trestní právo in Kratochvíl, V. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 74.

tion of law), ve smyslu usměrněného přibližování práva členských států směrem k právu evropskému.¹⁰

Ať už se přikloníme ke kterékoli z uvedených definic, klíčovým je v procesu europeizace trestního práva vytváření určitých evropských trestněprávní standardů a harmonizace vnitrostátního trestního zákonodárství s evropským právem. Vliv norem evropského práva na trestní právo vnitrostátní je nesporný. Významně se však liší formy a stupeň europeizace hmotného a procesního trestního práva.¹¹ Prvky evropského práva se výrazněji, resp. ve větší míře projevují v trestním právu procesním, v oblasti procesních nástrojů mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech.¹² Z hlediska trestního práva hmotného jde převážně jen o pokusy o překonání základních odlišností u formálních znaků trestných činů v národních trestních zákonících, na nichž jsou státy ochotny a schopny se dohodnout.¹³ Nutno nicméně konstatovat, že přes stále silně přetrvávající národní charakter trestního práva, míra jeho europeizace podnítila v posledních letech úvahy o vytvoření evropského trestního práva.¹⁴

Z pohledu trestních sankcí je však třeba si položit otázku *zda, resp. v jaké míře lze „europeizovat“ sankční systémy jednotlivých členských států EU, popř. zda je tato europeizace nezbytná a účelná pro postih kriminality.*

V návaznosti na výše uvedené se v dalších úvahách zaměříme na institut trestu v kontextu projektu Corpus Juris, třetího pilíře Evropské unie a Lisabonské smlouvy.

Třeba ještě dodat, že významná role v procesu europeizace trestního práva náleží rovněž Radě Evropy, a to právě i v oblasti trestních sankcí a jejich výkonu.¹⁵

¹⁰ Pikna, B.: Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva (prizmatem Lisabonské smlouvy). Praha: Linde, 2010, s. 232.

¹¹ Šturma, P.: Trestní právo vnitrostátní, mezinárodní právo trestní, trestní právo mezinárodní, evropské trestní právo in Kratochvíl, V. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 80. Fenyk, J., Svák, J.: Europeizace trestního práva. Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 28 a násl.

¹² K této problematice srov. blíže např. Fenyk, J., Kloučková, S.: Mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech. 2. aktualizované a doplněné vydání. Linde Praha, a.s., 2005.

¹³ Fenyk, J., Svák, J.: Europeizace trestního práva. Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 19–20.

¹⁴ K tomu srov. např. Kmec, J.: Evropské trestní právo. Mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského trestního práva. 1. vydání: Praha: C. H. Beck, 2006, s. 170 a násl., Kratochvíl, V.: České trestní právo hmotné a procesní v evropském právním prostředí. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 36 a násl.

¹⁵ Blíže k tomu např. Kalvodová, V.: Sankční systém trestního práva v evropském prostředí: In: Machalová, T. (ed.) K odkazu Jaroslava Kallaba. Právně-filosofická východiska trestní politiky v procesu evropské integrace. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2007, s. 236–239, Fenyk, J.: Svák, J.: Europeizace trest-

ní práva. Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 89 a násl., Kmec, J.: Evropské trestní právo. Mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského trestního práva. 1. vydání: Praha: C. H. Beck, 2006, s. 43 a násl., s. 90 a násl.

II. Institut trestu z pohledu projektu Corpus Juris

Bezesporu inspirativním a možno říci průkopnickým¹⁶ počinem z hlediska europeizace trestního práva hmotného je projekt **Corpus Juris**, který z podnětu Evropského parlamentu a na základě iniciativy Komise Evropských společenství vypracovala skupina expertů pod vedením Mirreille Delmas–Marty. Tento projekt vytvořený pro účely ochrany finančních zájmů Evropských společenství zahájil veřejnou diskusi o roli trestního práva hmotného a procesního v procesu evropské integrace. Dílo bylo vydáno poprvé v roce 1997, jeho novelizovaná verze pak v roce 2000.¹⁷ Corpus Juris lze vnímat jako jakýsi schematický modelový trestní zákoník a trestní řád, byť neměl nikdy ambici být přijat v takovéto formě.¹⁸

Pokud jde o *systém trestních sankcí*, lze říci, že je v projektu rozpracován v zásadě zdařile. Corpus Juris v návaznosti na koncepci odpovědnosti fyzických i právnických osob obsahuje výčet trestů pro obě tyto kategorie a rozlišuje dále tresty hlavní a vedlejší. Sankce však nejsou součástí jednotlivých skutkových podstat,¹⁹ ale jsou upraveny v obecné části (čl. 14 a násl.),

ního práva. Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 89 a násl., Kmec, J.: Evropské trestní právo. Mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského trestního práva. 1. vydání: Praha: C. H. Beck, 2006, s. 43 a násl., s. 90 a násl.

¹⁶ Šturma, P.: Trestní právo vnitrostátní, mezinárodní právo trestní, trestní právo mezinárodní, evropské trestní právo in Kratochvíl, V. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 75.

¹⁷ Kalvodová, V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 75, blíže viz Delmas–Marty, M., Vervaele, J. A. E. (eds): Corpus Juris 2000. Trestněprávní ustanovení za účelem ochrany financí Evropské unie. Překlad do češtiny, Fenyk, J., Kloučková, S. Brno: Sypták, 2001, dále např. Fenyk, J., Svák, J.: Europeizace trestního práva. Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 28 a násl.

¹⁸ Srov. Fenyk, J.: Svák, J.: Europeizace trestního práva. Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 28.

¹⁹ Corpus Juris obsahuje osm skutkových podstat: Podvod proti finančním zájmům Evropských společenství a příbuzné trestné činy (čl. 1), Podvod ve sféře volné soutěže (čl. 2), Praní špinavých peněz a podílnictví (čl. 3), Zločinné spolčení (čl. 4), které mohou být spáchány jakoukoli osobou a dále Korupce (čl. 5), Zpronevěra fondů (čl. 6), Zneužití pravomoci (čl. 7), Vyzrazení služebního tajemství (čl. 8), které mohou být spáchány veřejnými činiteli.

což s ohledem na klasickou strukturu právní normy²⁰ a povahu trestněprávních norem není nejuhodnějším řešením. Nicméně vzhledem k tomu, že druhy sankcí i jejich trestní sazba jsou pro všechny trestné činy stejné, lze tuto úpravu akceptovat.

Hlavními tresty pro fyzické osoby jsou trest odnětí svobody v trvání do pěti let a peněžitý trest založený na systému denních pokut odpovídajících dennímu příjmu obviněného (maximální výše denní sazby činí 3.000 Euro, maximální výše peněžitého trestu nesmí přesáhnout 365 denních sazeb). Hlavním trestem pro právnické osoby je peněžitý trest do 10 milionů Euro. Uvedené tresty lze ukládat za všechny trestné činy, uvedené v Corpus Juris. Nicméně v případě trestných činů podle čl. 1 (podvod proti finančním zájmům Evropských společenství a příbuzné trestné činy), pokud byly spáchány z neopatrnosti nebo hrubé nedbalosti, je výše trestů modifikována, a to tak, že maximálním trestem jsou 2/3 výše uvedených sazeb. Tato modifikace se aplikuje i na trestný čin podle čl. 8 (Vyzrazení služebního tajemství).

Vedlejší tresty mohou být uloženy, vyžaduje-li to veřejný zájem. Jsou jimi zveřejnění rozsudku,²¹ vyloučení odsouzené fyzické nebo právnické osoby z poskytování veřejných subvencí podle práva ES až na dobu 5 let (v případě trestného činu podle čl. 1), vyloučení odsouzené fyzické nebo právnické osoby z uzavírání budoucích smluv se státními orgány, které používají fondů ES až na dobu 5 let (v případě trestných činů podle čl. 1 nebo 2) a trest zákazu činnosti veřejných funkcí v orgánech Společenství i v národních orgánech až na dobu 5 let, který platí po celém území členských států EU (v případě trestných činů podle čl. 3 až 6).

Počítá se i s možností konfiskace²² věcí, které byly použity ke spáchání trestného činu, výnosy a zisky z něj pak mohou být konfiskovány ve prospěch ES, a to nejen v případě odsouzení obviněného, ale i pokud k odsouzení nedošlo pro nedostatek subjektivní stránky nebo pro nepříčetnost pachatele.

Co třeba zdůraznit, že je ponechán značný prostor pro uplatnění národních legislativ. Corpus Juris jako takový je založen na principu subsidiární povahy národního práva ve vztahu ke Corpus Juris; srov. čl. 35. Připouští nicméně možnost doplnění národních pravidel tam, kde je to nezbytné. Podle čl. 35 odst. 2 pak počítá v širší míře s možností užití národního práva v oblasti

trestní odpovědnosti a trestních sankcí; srov. znění ... „národního práva lze úspěšněji použít v případě čl. 9–16 tohoto dokumentu.“ Uvedené je pak konkretizováno v čl. 14 o hlavních trestech, kdy soud může podmíněně odložit trest, může stanovit zkušební dobu, může změnit trest odnětí svobody na peněžitý trest nebo uložit jakýkoli jiný snížený nebo zmírněný trest v rozsahu, v jakém je povolen národním právem.

Vyzdvihnout třeba propracovanost zásady *proportionalita trestních sankcí*. Trestní sankce musí být přiměřené závažnosti činu, při zohlednění chráněného zájmu a způsobené škody nebo s ohledem na riziko, které mohlo být vyvoláno. Rovněž musí být přiměřené ve vztahu k zavinění pachatele a k jeho osobním poměrům.²³ V čl. 15, jenž odráží princip proporcionality, jsou uvedena konkrétní kritéria pro stanovení výměry trestu. Jsou jimi závažnost protiprávního jednání pachatele, míra jeho zavinění a podíl jeho účasti na trestném činu. Soud se dále řídí potřebou obecného a individuálního odstrašení, v případě fyzických osob zmírněného tam, kde je odpovídající potřeba zajistit nápravu pachatele. Může vzít v úvahu i předchozí odsouzení, charakter obviněného, jeho motiv, ekonomickou situaci a úsilí, které vynaložil na nápravu vzniklé škody. Kromě uvedeného může soud přihlídnout k dalším okolnostem, relevantním podle národního práva. Takto pojatá zásada proporcionality je jistě způsobilá „uspokojit“ potřeby plynoucí z národních legislativ jednotlivých států.

Obsažen je výčet přitěžujících²⁴ a polehčujících okolností, možnost asperace v případě existence přitěžujících okolností v podobě zvýšení maximální výměry trestu odnětí svobody na 7 let či peněžitého trestu na 540 denních sazeb u fyzických osob a 15 mil. euro v případě právnických osob. Rozsah a účinek polehčujících okolností pak bude posuzován podle národního práva. Stanoven je rovněž postup při trestání souběhu trestných činů, kdy se uplatní kombinace zásady absorpční a asperační.²⁵

²³ Viz základní principy Corpus Juris in Delmas – Marty, M., Vervaele, J. A. E. (eds): Corpus Juris 2000. Trestněprávní ustanovení za účelem ochrany financí Evropské unie. Překlad do češtiny, Fenyk, J., Kloučková, S. Brno: Sypták, 2001, s. 13.

²⁴ Pritěžující okolnosti (čl. 16 odst. 1.2) jsou tyto: výše podvodu nebo zisk získaný trestným činem přesáhne 100.000 Euro, v případě trestných činů podle čl. 1 až 3 a 5 až 8, pokud byl čin spáchán formou zločinného spolčení.

²⁵ Blíže viz Delmas – Marty, M., Vervaele, J. A. E. (eds): Corpus Juris 2000. Trestněprávní ustanovení za účelem ochrany financí Evropské unie. Překlad do češtiny, Fenyk, J., Kloučková, S. Brno: Sypták, 2001, s. 14.

²⁰ Klasická struktura hypotéza, dispozice, sankce je v případě trestněprávních norem modifikována do podoby hypotetické dispozice a sankce.

²¹ Rozsudek bude uveřejněn v Úředním věstníku Evropských společenství a v denním tisku, zejména pokud čin vzbudil velkou pozornost veřejnosti [čl. 14 odst. 2 písm. a)].

²² Konfiskace znamená opatření nařízené soudem, které navazuje na řízení, jež se týká jednoho z trestných činů podle čl. 1 až 8 a které má za následek trvalé odnětí vlastnických práv k takové věci, výnosu či zisku ve prospěch Evropských společenství.

III. Institut trestu v třetím pilíři EU

Smlouva o Evropské unii – Maastrichtská smlouva z roku 1992 poprvé institucionalizovala spolupráci členských států také v oblasti trestního práva, a to v rámci třetího pilíře EU.²⁶ Stanovila, že jedním z cílů Evropské unie bude rozvíjet úzkou spolupráci v oblasti justice a vnitřních věcí (čl. B). Právními prostředky Rady v rámci třetího pilíře byly společné postoje, společné akce a vypracování úmluv a jejich doporučení členskými státy k přijetí.

Zásadní mezník pro oblast trestního práva však znamenala změna Maastrichtské smlouvy v podobě Amsterdamské smlouvy z roku 1997²⁷, která v čl. 2 vytyčila nový cíl Evropské unie: zachovávat a rozvíjet Unii jako prostor svobody, bezpečnosti a práva, ve kterém je zajištěn volný pohyb osob, ve spojení s vhodnými opatřeními týkajícími se kontroly na vnějších hranicích, práva azylu, přistěhovalectví a předcházení a potírání zločinnosti a v oblasti policejní a justiční spolupráce jej blíže specifikovala tak, že si Unie klade za cíl poskytovat svým občanům v tomto prostoru vysokou úroveň ochrany tím, že rozvíjí společný postup členských států v oblasti policejní a justiční spolupráce v trestních věcech a tím, že předchází a potírá rasismus a xenofobii. Prostředkem k dosažení uvedeného je předcházení a potírání organizované i neorganizované kriminality, zejména terorismu, obchodu s lidmi, trestných činů proti dětem, obchodu s drogami, obchodu se zbraněmi, korupce a podvodu, mj. prostřednictvím harmonizace předpisů trestního práva v členských státech podle zmíněného čl. 31 písm. e), je-li to nezbytné.²⁸ Nově byl vymezen okruh nástrojů v pravomoci Rady – zachovány byly společné postoje a úmluvy, místo společné akce zaujala rámcová rozhodnutí a rozhodnutí.²⁹

Z pohledu trestních sankcí lze uvést řadu příkladů europeizace cestou rámcových rozhodnutí, která stanoví požadavek účinných, přiměřených a odrazujících sankcí, většinou však v podobě trestu odnětí svobody, obvykle i v podobě minimální horní hranice trestu odnětí svobody. Jde např. o *Rámcové rozhodnutí o zvýšené ochraně trestními a jinými sankcemi proti padělání ve spojitosti se zaváděním eura*, v němž je obsažen po-

žadavek na účinné, přiměřené a odrazující sankce, zahrnující trest odnětí svobody a požadavek na minimální horní hranici trestní sazby 8 let či *Rámcové rozhodnutí o boji proti korupci v soukromém sektoru*, obsahující rovněž požadavek na účinné, přiměřené a odrazující sankce zahrnující trest odnětí svobody a požadavek na minimální rozpětí trestní sazby 1–3 roky.³⁰

Tato zaměřenost na odnětí svobody je značně překvapivá, vzhledem ke zcela opačnému trendu trestní politiky evropských států, tj. trendu alternativního trestání a alternativních postupů v duchu ideí a principů restorativní justice. Zřejmě právem proto zaznívají kritické hlasy, spatřující v této zaměřenosti nebezpečí posilování trestní represe v rozporu s vývojem moderního trestního práva.³¹ Lze uvést dvě rámcová rozhodnutí, která kromě požadavku směrem k trestu odnětí svobody obsahují i požadavek, resp. doporučení i jiných sankcí. V *Rámcovém rozhodnutí, kterým se stanoví minimální ustanovení týkající se znaků skutkových podstat trestných činů a sankce v oblasti nedovoleného obchodu s drogami* je stanoveno propadnutí věci, *Rámcové rozhodnutí k posílení rámce trestního práva pro boj proti znečištění z lodí* obsahuje jako fakultativní sankce pokuty a zákaz činnosti.

Specifický nástroj europeizace sankcí v třetím pilíři představuje rámcové rozhodnutí Rady ze dne 24. února 2005, o konfiskaci výnosů a majetku z trestné činnosti a nástrojů trestné činnosti,³² které nařizuje členským státem přijmout alespoň taková nezbytná opatření, která jim za určitých podmínek umožní uložit částečnou nebo úplnou konfiskaci

- nástrojů trestných činů a výnosů z trestných činů s horní hranicí trestu odnětí svobody přesahující jeden rok nebo majetku, jehož hodnota odpovídá těmto výnosům,
- majetku patřícího osobě odsouzené za trestné činy spáchané ve zločinném spolčení, pokud se na ně vztahují některá dřívější rámcová rozhodnutí³³ a za

²⁶ Srov. Kmec, J.: Evropské trestní právo. Mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského trestního práva. 1. vydání: Praha: C. H. Beck, 2006, s. 118.

²⁷ Kmec, J.: Evropské trestní právo. Mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského trestního práva. 1. vydání: Praha: C. H. Beck, 2006, s. 121, dále např. Fenyk, J., Svák, J.: Europeizace trestního práva. Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 32 a násl.

²⁸ Srov. čl. 29 Smlouvy o EU ve znění Amsterdamské smlouvy – Cíle spolupráce v trestních věcech.

²⁹ Kmec, J.: Evropské trestní právo. Mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského trestního práva. 1. vydání: Praha: C. H. Beck, 2006, s. 123.

³⁰ K přehledu rámcových rozhodnutí obsahujících požadavky na sankce viz Kmec, J.: Evropské trestní právo. Mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského trestního práva. 1. vydání: Praha: C. H. Beck, 2006, s. 145 a násl.

³¹ Srov. Kmec, J.: Evropské trestní právo. Mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského trestního práva. 1. vydání: Praha: C. H. Beck, 2006, s. 148, citováno z Wilt, H. van der: Some critical reflections on the process of harmonisation of criminal law within the European Union, In: Klip, A., Wilt, H. van der: Harmonisation and harmonising measures in criminal law.

³² Kmec, J.: Evropské trestní právo. Mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského trestního práva. 1. vydání: Praha: C. H. Beck, 2006, s. 147.

³³ K těmto rámcovým rozhodnutím viz Kmec, J.: Evropské trestní právo. Mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského trestního práva. 1. vydání: Praha: C. H. Beck, 2006, s. 147, 145–146.

některé trestné činy uvedené v rozhodnutí Rady o boji proti terorismu ze dne 13. června 2002.

IV. *Institut trestu v období „polisabonském“*

Největší změnou, kterou Lisabonská reformní smlouva v oblasti trestněprávní přináší, je zrušení předešlé třípilířové struktury Evropské unie a začlenění prostoru svobody, bezpečnosti a práva do pravomoci sdílené mezi Evropskou unií a členskými státy.³⁴ Dvě původně oddělené oblasti, tj. volný pohyb osob, vízová, azylová a imigrační politika a další na straně jedné a policejní a justiční spolupráce v trestních věcech na straně druhé byly spojeny do jednoho celku zakotveného v části třetí hlavy V. Smlouvy o fungování Evropské unie s názvem Prostor svobody, bezpečnosti a práva.

Podle čl. 3 odst. 2 Konsolidovaného znění Smlouvy o Evropské unii (tj. Smlouva o Evropské unii ve znění Lisabonské smlouvy) *poskytuje Unie svým občanům prostor svobody, bezpečnosti a práva bez vnitřních hranic, v kterém je zaručen volný pohyb osob ve spojení s vhodnými opatřeními, týkajícími se ochrany vnějších hranic, azylu, přistěhovalectví a předcházení a potírání zločinnosti.*³⁵ Nová Smlouva o Evropské unii tedy pojímá prostor svobody, bezpečnosti a práva jako „splněný“ (původní amsterdamský) cíl.³⁶

Článek 67 Konsolidovaného znění Smlouvy o fungování Evropské unie (tj. Smlouva o fungování Evropské unie ve znění Lisabonské smlouvy) stanoví, že Unie tvoří prostor svobody, bezpečnosti a práva *při respektování základních práv a různých součástí právních systémů a tradic členských států.* Toto ustanovení představuje určitou limitaci harmonizace trestního práva,³⁷ která je velice významná zejména z pohledu trestního práva hmotného, tj. i sankčního systému. Jak uvádí Kratochvíl: „V obecné i zvláštní části trestního práva hmotného bude možné rozumně harmonizovat a tvořit nadnárodní trestní právo jen v hranicích konsensu, plynoucího z průsečíku různých právních systémů a tradic členských států. Překročení těchto pomyslných hranic

by mohlo být pro EU nebezpečné, ne-li sebezničující“.³⁸

Z pohledu sankčního systému je klíčovým čl. 83 odst. 1 Konsolidovaného znění Smlouvy o Evropské unii, podle něhož *řádným legislativním procesem mohou být stanovena formou směrnic minimální pravidla týkající se vymezení trestných činů a sankcí v oblastech mimořádně závažné činnosti s přeshraničním rozměrem z důvodu povahy nebo dopadu těchto trestných činů nebo kvůli potřebě potírat ji na společném základě.* Vymezeny jsou současně oblasti trestné činnosti. Konkrétně jde o terorismus, obchod s lidmi a sexuální vykořisťování žen a dětí, nedovolený obchod s drogami, nedovolený obchod se zbraněmi, praní peněz, korupce, padělání platebních prostředků, trestná činnost v oblasti výpočetní techniky a organizovaná trestná činnost. Počet oblastí je oproti předchozímu stavu formálně rozšířen.³⁹ Nově je zakotven požadavek mimořádně závažnosti trestných činů ve vyjmenovaných oblastech a její mezinárodní význam. Stanoveno je současně, že na základě vývoje trestné činnosti může Rada přijmout rozhodnutí určující další oblasti trestné činnosti, které splňují uvedená kritéria. Rozhoduje jednomyslně po obdržení souhlasu Evropského parlamentu. Vzhledem k mimořádně vnitrostátní „suverenitní“ citlivosti určení mezi kriminalizace typů jednání je toto oprávnění Rady velice závažné.⁴⁰ Totéž pak platí i pro oblast trestních sankcí. Rozšíření oblastí trestné činnosti, pro něž mohou být formou směrnic stanovena minimální pravidla, by logicky znamenalo i vymezení minimálních pravidel trestních sankcí za tyto trestné činy.

Další prostor pro harmonizaci trestního postihu dává čl. 83 odst. 2 Konsolidovaného znění Smlouvy o Evropské unii, podle něhož ukáže-li se, že sblížování předpisů členského státu je nezbytné pro zajištění účinného provádění politiky Unie v oblasti, která byla předmětem harmonizačního opatření, mohou směrnice stanovit minimální pravidla pro vymezení trestných činů a **sankcí** v dané oblasti. Toto ustanovení tedy počítá s dalším kritériem kriminalizace jednání, jímž je účinnost provádění politiky Unie v oblasti, která byla předmětem harmonizačních opatření,⁴¹ a to, jak uvádí Kratochvíl, v oblastech, na které nedopadá mechanismus kriminalizace

³⁴ Srov. Pikna, B.: Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva prizmatem Lisabonské smlouvy, 2. doplněné vydání, Praha: Linde, 2010, s. 184–185.

³⁵ K určitému skepticizmu směrem k realnosti tohoto ustanovení srov. Kratochvíl, V.: České trestní právo hmotné a procesní v evropském právním prostředí. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 105.

³⁶ Pikna, B.: Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva prizmatem Lisabonské smlouvy, 2. doplněné vydání, Praha: Linde, 2010, s. 187.

³⁷ K této otázce blíže Kratochvíl, V.: České trestní právo hmotné a procesní v evropském právním prostředí. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 108.

³⁸ Kratochvíl, V.: České trestní právo hmotné a procesní v evropském právním prostředí. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 108.

³⁹ Pikna, B.: Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva prizmatem Lisabonské smlouvy, 2. doplněné vydání, Praha: Linde, s. 186. K této otázce srov. i Syllová, Pítrová, Paldusová a kol. Lisabonská smlouva. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 388 a násl.

⁴⁰ Kratochvíl, V.: České trestní právo hmotné a procesní v evropském právním prostředí. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 126.

⁴¹ Shodně Kratochvíl, V.: České trestní právo hmotné a procesní v evropském právním prostředí. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 127.

zace ve smyslu odst. 1 čl. 83, tedy v celém spektru unijního práva.⁴² Třeba však dodat, že existuje určitá *brzda* (*emergency brake*) ve formě zvláštního postupu, která má zamezit přílišné harmonizaci, jež by mohla narušit tradiční aspekty národního trestního systému. Obsažena je v čl. 83 odst. 3, podle něhož pokud se člen rady domnívá, že by se návrh směrnice podle odst. 1 nebo 2 dotkl základních aspektů jeho systému trestního soudnictví, může požádat, aby se návrhem zabývala Evropská rada. Důsledkem takové žádosti je pozastavení řádného legislativního postupu. Po projednání, pokud bylo dosaženo konsensu, Evropská rada do čtyř měsíců od pozastavení vrátí návrh zpět Radě, která pozastavení řádného legislativního postupu zruší. V případě, že k dohodě nedojde a pokud si alespoň devět členských států přeje navázat posílenou spolupráci, na základě dotčeného návrhu směrnice, oznámí to v téže lhůtě Evropskému parlamentu, Radě a Komisi. V takovém případě se povolení k zavedení posílené spolupráce považuje za udělené a použijí se ustanovení o posílené spolupráci.⁴³ Třeba v této souvislosti ještě dodat, že pojem základní aspekty systému trestního soudnictví ve smyslu čl. 83 odst. 3 je dosti vágní a evokuje spíše procesní hledisko, než hmotně právní. Vzhledem k návaznosti na předchozí odstavce 1 a 2 nutno interpretovat jej tak, že zahrnuje hmotně právní aspekty, a to jak v oblasti skutkových podstat trestných činů, tak i trestních sankcí za ně, a to ve smyslu základních funkcí a zásad trestního práva členských států, popř. i klíčových institutů z nich vycházejících.⁴⁴ Takovému výkladu nasvědčuje i ustanovení § 82 odst. 3 Konsolidovaného znění Smlouvy o Evropské unii, jež obsahuje stejnou brzdu vázanou rovněž na základní aspekty trestního soudnictví, a to v případě směrnic, stanovících minimální pravidla pro usnadnění vzájemného uznávání rozsudků a soudních rozhodnutí a policejní a justiční spolupráce v trestních věcech s přeshraničním rozměrem, týkajících se vzájemné přípustnosti důkazů mezi členskými státy, práv osob v trestním řízení a práv obětí trestných činů, tj. otázek procesních.

Z pohledu institutu trestu v rovině ochrany základních práv je dále významný čl. 6 Konsolidovaného znění Smlouvy o Evropské unii, jímž dochází k uznání práv, svobod a zásad obsažených v Listině základních práv Evropské unie ze dne 7. prosince 2000, ve znění upraveném dne 12. prosince 2007 ve Štrasburku a současně přiznává Listině stejnou právní sílu, jakou mají

Smlouvy. Listina základních práv Evropské unie se tak mění z nezávazné politické deklarace na právní akt.⁴⁵ Ve vztahu k trestání obsahuje Listina zákaz ukládání a výkonu trestu smrti (čl. 2 odst. 2), zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestu (čl. 4), ochranu v případě trestu vyhoštění v podobě zákazu vyhoštění do státu, v němž hrozí vážné nebezpečí, že by mohl být vystaven trestu smrti, mučení nebo jinému nelidskému a ponižujícímu zacházení nebo trestu (čl. 19 odst. 2), zásadu zákonnosti a zákazu retroaktivity k tíži pachatele, resp. i příkazu retroaktivity ve prospěch pachatele (čl. 49 odst. 1) a přiměřenosti trestů (čl. 49 odst. 3.). Zásada zákonnosti a zásada zákazu retroaktivity k tíži pachatele je však koncipována poněkud zvláštním způsobem. Ze znění čl. 49 odst. 1 by totiž mohlo být na první pohled vyvozováno, že zákonnost se vztahuje jen na trestný čin nikoli i na druh trestu; srov. znění *nikdo nesmí být odsouzen za jednání nebo opomenutí, které v době, kdy bylo spácháno, nebylo podle vnitrostátního nebo mezinárodního práva trestným činem*. Naopak zákaz retroaktivity k tíži a příkaz retroaktivity ku prospěchu je vztažen výslovně k trestu; srov. znění *...nesmí být uložen přísnější trest, než jaký bylo možno uložit v době spáchání a naopak ... uložit se tento mírnější trest*. Omezení zásady zákonnosti jen na trestný čin a zásady zákazu retroaktivity k tíži, resp. příkazu ve prospěch pachatele jen na trest by však odporovalo smyslu pojetí těchto zásad v jiných mezinárodních smlouvách a v Listinách základních práv a svobod i trestních kodexech jednotlivých států. Je proto nutné vykládat čl. 49 odst. 1 Listiny nikoli doslovně, ale extenzivně, za použití výkladu *per agumentum* a simili a výkladu teleologického.⁴⁶

V. Závěrem

Proces europeizace, jak patrně, „zasáhl“ i trestní sankce, tj. tu oblast trestního práva hmotného, v níž se tradice a morální, náboženské a kulturní odlišnosti té které země odrážejí velmi silně a která tudíž vyžaduje zachování značné míry samostatnosti a specifčnosti v jednotlivých členských státech Evropské unie. To ovšem neznamená, že by neměly být podporovány snahy o vytváření určitých standardů v oblasti trestání, resp. další rozvíjení standardů již vytvořených a o sblí-

⁴² Srov. Kratochvíl, V.: České trestní právo hmotné a procesní v evropském právním prostředí. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 127.

⁴³ Blíže k této otázce viz Kratochvíl, V.: České trestní právo hmotné a procesní v evropském právním prostředí. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 119 a násl.

⁴⁴ K této otázce srov. i Kratochvíl, V.: České trestní právo hmotné a procesní v evropském právním prostředí. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 127.

⁴⁵ Srov. Pikna, B.: Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva prizmatem Lisabonské smlouvy, 2. doplněné vydání, Praha: Linde, 2010, s. 84.

⁴⁶ K této otázce srov. i Kratochvíl, V.: České trestní právo hmotné a procesní v evropském právním prostředí. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 137.

žování sankčních systémů. Lze si dokonce představit i určité modelové sankční systémy pro jednotlivé oblasti trestné činnosti s mezinárodním rozměrem typu Corpus Juris. Vždy je ale nutno zachovat potřebný prostor pro aplikaci národních legislativ a nenutit státy přijímat právní úpravu, která by byla v rozporu s jejich tradicemi.

Jinak řečeno, europeizace sankčních systémů trestního práva, byť v omezené míře, je možná a může být i účelná z hlediska boje s „evropskými“ trestnými činy. Vždy však bude limitována národními specifiky jednotlivých členských států Evropské unie, která nelze ignorovat či podceňovat, ale jež naopak musí být respektována. V období „lisabonském“ pak uvedené platí dvojnásob.

V samotném závěru považujeme za potřebné uvést, že výše uvedené úvahy a nastíněné problémy budou předmětem dalšího rozpracování, pro něž s ohledem na požadovaný rozsah článku nebylo dostatek prostoru.

Summary

This article deals with some issues of criminal sanctions in the process of „europeisation“ of criminal law. The author thinks about trends to create certain European level of standards in the area of punishment.

Text of this article is divided in five parts. In the first part the author presents possible definitions of European criminal law and answers a question of possibility to create European criminal sanctions system. The second part is devoted to institution of punishment from the point of view of Corpus Juris project. The next part deals with this institution in the framework of „third pillar“ of EU. Finally, the fourth part is focused on relevant provisions of Lisbon Treaty and its impact on national legislation in the area of punishment. The last part contains conclusions. The author sums up this paper by stating that creating of European standards of punishment or some kind of European system of punishments could be possible and also helpful for fighting international criminality. However, the specialities (cultural, historical, political etc.) of particular countries has to be always respect. It seems to be very topical especially in the “after Lisbon Treaty” period.